

Démasqué van een mythe

Iedere veelheid is de wetenschap een ergernis
H. C. J. Duijker

The whole world is a stage
and all the men on it are mere players
Shakespeare

Als wij anno 1980 niet waren opgezaald met een erfenis, een mythe van vooroordelen en misvattingen, zou het verschijnen van dit nummer van *huisarts & praktijk* niet nodig zijn geweest. Deze mythe heeft een zeer lange geschiedenis, in tegenstelling tot het démasqué, dat pas enkele tientallen jaren aan de gang is.

Wij zullen eerst in het kort de maskerade, die grotendeels historie is geworden, aan ons voorbij laten trekken.

De maskerade

De schilderingen van Griekse vazen, de klassieke dichtkunst, de dialogen van Plato en de komedies van Aristophanes kunnen als clairvoyance van een vrijheid van meningsuiting worden beschouwd.

Op deze periode van vrijheid volgde een eeuwenlang duren tijdperk van onvrijheid. Zo werd tijdens de regering van keizer Justinianus (527-565) het optreden van hongersnoden, aardbevingen en epidemieën aan homoseksuelen geweten. Onthoofding was hun lot. Voor de opvattingen daarna – de Middeleeuwen en de Renaissance tot in de tijd van de Reformatie – is het Christendom van betekenis geweest. Vele gebeurtenissen ontleenden hun betekenis aan normen en waarden vanuit een religieus kader. Genesis 19, met het verhaal van Sodom, geeft een verpletterend oordeel over de homoseksuele mens – de sodomiet – en zijn crimen nefandum: de zwavelregen. Op grond van deze tekst zijn honderdduizenden de dood ingejaagd. Onder deze naamlozen bevindt zich de neef van Philips II (1527 – 1598), koning van Spanje, die wegens „bukkerije” in de gevangenis terecht kwam en vervolgens, toen ook daar zijn gedrag niet veranderde, op bevel van de koning werd verbrand.

Eeuwenlang werd seksualiteit met slechts één aspect daarvan, de voortplanting als een geïsoleerde zinnelijkheid, in verband gebracht en niet met tederheid, innigheid en relatie. Het verwondert dan ook niet als *Van Ussel* schrijft, dat het tot probleem worden van de seksualiteit geschiedt tussen de zestiende en de achttiende eeuw. Men heeft daarvoor maar de *Van Dale* open te slaan en bij *Utrechtenaar* te kijken. In 1713 is de Vrede van Utrecht gesloten. Van de daar aanwezige diplomaten schijnen er enkele niet te hebben geschroomd hun homoseksualiteit te laten blijken. Deze casuïstiek is een schoolvoorbeeld van hoe een geschiedenis van homoseksuelen na anderhalve eeuw nog een rareiteit, een probleem en een ludieke erfenis is:

Utrechtenaar 1. inwoner van Utrecht; – 2. homoseksueel.

De negentiende en het begin van de twintigste eeuw, een periode van hoogconjunctuur in de natuurwetenschappelijke geneeskunde, leverde met Freud (1865-1939) het medische aandeel in de erfenis van de „spirit of science” en de „art of doctoring”. Freud immers rangschikte in zijn „Drei Abhandlungen” en „Vorlesungen” alleen de heteroseksuele coïtus onder normaal seksueel gedrag en classificeerde alle pregenitale deeldriften van de infantiele seksualiteit, zoals de orale en de anale lust, als perversies. Daarmee was de homoseksueel voor de arts een psychisch gestoorde, een zieke, een neuroticus geworden. Hij was reeds voor de pastor een zondaar, voor de jurist een delinquent, voor de criminoloog een „misdadiger uit schuldgevoel” (Freud) en voor de moraaltheoloog een ethisch probleem. De socioloog sprak van een decadente minderheidsgroep met een geschonden wij-beeld, de psychiater van een inversie. Noblesse oblige!

En „men”... zat met een vooroordeel, wanbegrip, minachting en aversie.

Kortom, de maatschappij was doordrenkt van misvattingen, van een „patronizing attitude” en het klimaat was vijandig. Als we de maskerade van homoseksuelen overzien, is het een reeks van zieken, perversen, verleiders, zondaars, decadenten, dégenerés en knapenschenders; hun lot: onthoofding, gevangenis en verbranding.

Tot zover de heteroseksuele optiek, getuigend van een rigide, modelmatig denken en van de beperktheid van de menselijke kennis. In deze context denk ik aan de beschrijving die *Chorus* van de Nederlander geeft: een detailmens, peuteraar, gevoelsmens, perfectionist, levend in kringetjes, klikjes en hokjes en waarbij „alles langzamerhand zo is geregeld, dat niemand eigenlijk meer iets mag of kan uit eigen beweging”. Het ongebreideld individualisme en zelfbewustzijn van de Nederlander uit zich ook in zijn taal – ik vind homoseksualiteit..., jij bent fout... – en biedt weinig ruimte voor de variaties in leefstijl van anderen. *Chorus* plaatst de Nederlander tegen de achtergrond van zijn cultuur, die hij als een schaamte- en een schuldcultuur beschrijft. In de schaamtecultuur bepaalt de schaamte, het rekening houden met de indruk op anderen, de betekenis der daden. Mensen uit de schuldcultuur zouden mislukkingen of fouten als een persoonlijke tekortkoming ervaren. Op welke wijze hebben de hetero’s in hun cultuur rekening gehouden met de (sub)cultuur van de homo’s? Hulpverleners bij de Schorer Stichting hebben onderzoek verricht naar de zelfaanvaardingsproblemen van homofielen en leverden daarmee het antwoord op deze vraag (*De Regt en Van Stolk*). De problemen werden vanuit een drietal gezichtspunten benaderd en ik citeer woordelijk:

1. de schuldgevoelens, de angst voor verboden wensen en gedachten, waaronder (homo)sexuele.
2. het geschonden ideale zelfbeeld, de angst om te moeten

erkennen dat je homoseksueel bent en daarmee hopeloos tekort zult schieten tegenover de idealen en verwachtingen die je van jezelf – temidden van anderen – hebt. Met andere woorden, de angst om te moeten erkennen dat je behoort tot een soort mensen, een sociaal type, dat noch door jezelf noch door anderen gewaardeerd wordt.

3. de vrees voor stigmatisering, de vrees om als homoseksueel door anderen – en niet door jezelf – geminacht en buitengesloten te worden.

Het is goed te beseffen dat dit drieluik van problemen van de homofiele minderheid door een homofobe meerderheid is c.q. wordt geïnduceerd.

Het grote aantal disciplines dat zich met homofilie heeft beziggehouden en nog bezighoudt, heeft vertragend gewerkt op een doorbraak naar een meer humane en van kennis doortrokken attitude ten opzichte van de homofiele medemens. Veelheid van honden is der hazen dood! Het is echter niet alleen de veelheid van disciplines, maar ook de veelheid van vormen van homoseksualiteit, die daartoe heeft bijgedragen. Het recent verschenen Kinsey-rapport (*Bellen Weinberg*) spreekt van vijf groepen homoseksuelen: open en gesloten paren, functionelen, dysfunctionelen en asexuelen. Deze veelheid, zowel van disciplines als van vormen van homoseksualiteit, doet denken aan de woorden van *Duijker*: „Iedere veelheid is de wetenschap een ergernis...”.

Démasqué

Na de Tweede Wereldoorlog – waarin talloze homoseksuelen onder het Hitler-regime waren omgebracht – begon in Nederland schoorvoetend het démasqué van de mythe met de oprichting van verenigingen, werk- en gespreksgroepen en stichtingen. Koploper was de Nederlandse Vereniging van homofielen COC, in 1946 te Amsterdam opgericht, vanaf 1971 Nederlandse Vereniging tot Integratie van Homoseksualiteit COC genaamd. Spoedig daarop volgde een meer structurele aanpak met aandacht voor informatie, organisatie, studieweekends, documentatie, onderwijs en individuele hulp (consultatiebureau van de Schorerstichting en Orpheus). In 1948 verscheen het grote statistische onderzoek van Kinsey c.s. over het seksuele gedrag van de Amerikaanse man en vrouw.

Na een periode van terughoudendheid volgde het onderzoek van Masters en Johnson (1966) over de anatomie en fysiologie van het seksuele gebeuren. Nog nooit waren de seksuele verrichtingen van de mens op zo'n grote schaal zo intensief onderzocht. Het ging erop lijken, dat homoseksualiteit, jaren zwendend tussen bestraffing en medische behandeling, aan een getto-achtige situatie ging ontsnappen en dat de woorden van Erasmus „Nonsens heeft een machtige invloed” tot het verleden gingen behoren. Meer kennis brengt meer begrip. Mede door de nieuwe onderzoeksresultaten over homoseksualiteit van Masters en Johnson (1979) verdwijnen langzamerhand de maatschappelijke schande, de culturele mythe, de misvattingen en vooroordelen ten

aanzien van homoseksualiteit en gaat het erop lijken dat de emancipatie via acceptatie naar integratie is begonnen.

Niet alleen van medische zijde is na 1950 een kentering te bespeuren, ook daarbuiten via romans, pers, radio, toneel en film. Het is niet mijn bedoeling de gebeurtenissen chronologisch en volledig te recapitulieren, maar enkele zijn het vermelden waard.

• *Letterkunde*. Anna Blaman schreef in 1941 haar *Vrouw en vriend* en in 1948 verscheen van haar hand *Eenzaam avontuur*. Voor de laatste roman weigerde zij de Van der Hoogtprijs, omdat de jury haar „literaire talent wel, maar de waarde van de romantisch realistische verbeelding van de tragiek der zinnen niet erkende”. De romans van Gerard Reve trokken een brede lezerskring; Harry Mulisch belichtte in *Twee vrouwen* het leven van lesbische vrouwen. Tegelijkertijd stond men in medische en politieke kringen voor de vraag of lesbiennes voor kunstmatige inseminatie in aanmerking kwamen, een nog sterker ont koppeling van seksualiteit en voortplanting dan voorheen! *Maurice*, van de Cambridge-coryfee E. M. Forster (1879-1970), – geschreven tussen 1913 en 1914 en postuum verschenen in 1971 – trok tot over de Engelse grenzen grote aandacht. De verandering van de publieke opinie maakte het mogelijk dat dit boek, ondanks de anachronismen, een bestseller werd. Het vijandige klimaat waarin Forster zijn leven had doorgebracht, blijkt uit zijn woorden: „On all other subjects he could command advice, but on this, which touched him daily, civilization was silent”.

• *Ballet*. Rudi van Dantzig bracht in 1965 met Het Nationale Ballet *Monument voor een gestorven jongen* ten tonele, een ballet dat de erotische worsteling van een jongen verbeeldt. Hij werd daarbij geïnspireerd door een gedicht van Hans Lodeizen.

*... er is een lift in mij vol mensen
die langzaam van boven naar beneden
gaat, vol levens, vol herinneringen
een zware lift vol ellende en plezier.*

• *Toneel*. In 1968 beleefde *The boys in the band* van Mart Crowley de wereldpremière in New York, een openhartig stuk over acht homoseksuelen. Aan het succes waren sombere voorspellingen voorafgegaan – „nú kan zo iets nog niet” – en de acteurs toonden geen belangstelling, omdat zij bang waren voor hun image. Het aantal aanbiedingen van filmmaatschappijen na de eerste voorstellingen was echter overweldigend, waarschijnlijk omdat men met dit stuk zicht kreeg op het homoseksuele milieu en de homoseksuele leefsituatie.

Vrijheid, emancipatie, acceptatie

Acht jaar geleden verklaarde Van Emde Boas in een interview met Ben Bos: „Ik ben optimistisch over de seksuele bevrijding. Over vijftig jaar... is de homoseksuele medemens maatschappelijk en emotioneel volledig aanvaard”. In

hetzelfde gesprek is hij van mening dat de veranderingen op seksueel gebied worden omgeven door een elitaire kalklaag die vasthoudt aan tegenstrevende normen. Artsen zag hij als een vertragend element in deze ontwikkeling.

Bevrijding en vrijheid houden de mens al lange tijd bezig. De geschiedenis van de vrijheid is voor een groot deel de geschiedenis van de grenzen (*Lehning*), de grenzen tussen uitverkorenen en verdoemden, natuur en cultuur, utopie en realiteit, tussen hetero- en homofielen. Maar ook al werd door Jean-Jacques Rousseau reeds verklaard dat de mens vrij wordt geboren en is dit postulaat in de Verklaring van de Rechten van de Mens overgenomen, overal bevindt hij zich in ketenen en leeft hij in cirkels die wij niet kunnen doorbreken. Wij verstaan elkaar niet meer en woorden zijn eerder scheidsmuren dan boodschappen (*Maas*). Hoewel de hulpverleners in de gezondheidszorg steeds meer oog krijgen voor patiëntenrecht c.q. consumentenrecht, plaatst de meerderheid nog steeds de minderheid apart en worden vrijheid en rechten *verleend*. Hiervan getuigt onder andere een recent bericht, dat het Britse parlement heeft besloten, dat homoseksuelen in Schotland dezelfde rechten *krijgen* als in Engeland. Dat betekent, dat seksuele betrekkingen tussen homofielen van boven eenentwintig jaar zijn toegestaan, mits bedreven in besloten kring... en dat Schotland vanuit de sfeer van de bestraffing in de sfeer van de vrijheid begint te komen.

Het mag als voldoende bekend worden verondersteld, dat jongeren die bij zichzelf ontdekken dat zij zich tot hetzelfde geslacht aangetrokken voelen, een proces van isolement en verstikking, verwerking en aanvaarding doormaken. Een deel hiervan komt voor rekening van de heterofiele buitenwereld, die nog niet herkent en erkent, aanvaardt en accepteert, geen ruimte schept voor contacten en geen voorbeelden van homoseksuele vormgeving biedt. Hiermee worden de homoseksuele jongeren in een subcultuur, een schuilplaats gedreven, die vervolgens wordt veroordeeld; het begin van een heilloze polarisatie.

Wil hierin enige verandering komen dan dient niet alleen de homofiel zijn anders-zijn te aanvaarden, maar moet de heterofiel evenzeer zijn homofiele medemens accepteren. Dat proces is nog niet voltooid, getuige de kruistocht van Anita Bryant, de nieuwe immigratieverboden van de Amerikaanse regering en het feit dat Amnesty International zich afzijdig houdt van gediscrimineerde homoseksuelen. Zij hebben de klok terug gezet. Een eenzijdig démasqué – alleen van homofielen – zal niet tot acceptatie leiden; alleen

door een démasqué van homo's én hetero's zal de thans geldende schijntolerantie zich kunnen ontwikkelen tot een werkelijke aanvaarding en zal de „ontgrenzing” leiden tot emancipatie.

De dokter van Maurice: „Rubbish, rubbish!”

Toen Maurice bemerkte dat „loneliness was poisoning him”, consulteerde hij zijn vertrouwde huisarts. Reeds eerder had hij een andere dokter geraadpleegd, die hem het advies had gegeven: „Fresh air and exercise may do wonders yet”. Na een moeizame anamnese kwam het hoge woord eruit: „I am an unspeakable of the Oscar Wilde sort”. Na een summier onderzoek volgde het oordeel van zijn dokter: „Rubbish, rubbish!”, hij ontsloot de deur van de spreekkamer en verzocht zijn vrouw voor hen een whisky in te schenken.

De dokter van Maurice had geen wetenschappelijke werken kunnen lezen over wat Maurice bezig hield en „none had existed when he walked the hospitals, and any published since were in German, and therefore suspect”.

De cri de coeur van Maurice tot zijn dokter is echter nog steeds geldig: „I want advice. It's not rubbish to me, but my life”.

K. Gill

- Bell, A. P. en M. S. Weinberg. Het Kinsey rapport over mannelijke en vrouwelijke homoseksualiteit. *Elsevier, Amsterdam/Brussel*, 1979.
- Bos, B. Interview met Prof. dr. C. van Emde Boas. In: G. de Bruijn (red.). Dat wordt me te gek. Artikelen en interviews. *Contact, Amsterdam*, 1972.
- Chorus, A. De Nederlander uiterlijk en innerlijk. Vijfde druk. *Sijthoff, Leiden*, 1967.
- Duijker, H. C. J. De meervoudige gedetermineerdheid van menselijk gedrag. Mededelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, afdeling Letterkunde. Nieuwe Reeks, deel 35, no. 3. *Noord-Hollandse Uitgevers Maatschappij, Amsterdam/London*, 1972.
- Forster, E. M. Maurice. *New American Library, New York*, 1971.
- Maas, J. R. M. Bomen spreken. Vijfde druk. *Contact, Amsterdam*, 1973.
- Lehning, A. Over vrijheid en gelijkheid. *Wereldvenster, Baarn*, 1977.
- Regt, J. de en A. van Stolk. Zelfaanvaarding van homoseksuelen. (1979) *Maandbl. geest. Volksgezondh.* 34, 3-16.
- Ussel, J. M. W. van. Geschiedenis van het seksuele probleem, Tweede druk. *Boom, Meppel*, 1969.